

POVIJEST EGIPATSKE CRKVE

(Sjedinjeni i nesjedinjeni Kopti)

Dr Kamilo Dočkal

U tom se djelu nalaze mnogi podaci o unutarnjem životu koptske crkve.⁸⁸

4. U 13. stoljeću su ovi pisci:

a) Čiril III. Ibn Laklakh, 75. aleksandrijski patrijar (1235—1243), koga koptski biskupi prisiliše na jednoj sinodi, da iskorijeni neke zloporabe;⁸⁹

b) Tri brata, zvani Banai al Assal, koji dosta obogaćatiše koptsku literaturu. Prvi od njih bio je Abul Faradž Ibn al Assal. On je bio egzeget. Napisao je »Recensio arabica quatuor evangeliorum« i »Introductio in epistolas beati Pauli« zajedno s biografijom sv. Pavla. Drugi je bio Assafi Abul Fada'il Ibn al Assal, autor »Zbirke kanona«, te djela »Tractatus brevis de Trinitate et Unitate« i »Libri controversiarum«. Treći je Abu Ishakh Ibn Assal. Od njega potječu ovi spisi: »Collectio fundamentorum pietatis«, »Contemplatio abbreviata«, »Tractatus de usibus ecclesiasticis«, »Collectio sermonum«, »Index copticus verborum librorum liturgicorum et Evangeliorum« i »Commentarius in Apocalypsim«.⁹⁰

c) Bulus al Busi, biskup iz Kaira, koji je napisao »Collectio Homiliarum pro festivitibus«. Ove homilije često s pohvalom spominje i navodi Renaudot u djelu »Perpetuité de la foi«.⁹¹

d) Abu Sakir Botrus ar-Rahib, đakon crkve sv. Marije u Kairu, koji je napisao djelo »Liber medelae«, kojemu je svrha dokazati božanstvo Kristovo.⁹²

5. U 14. st. živjeli su ovi koptski pisci:

a) Makarije Presbyter, pisac jedne zbirke kanona.

⁸⁸ Ocu su povijest izdali B. Evetts i A. J. Butler u »Anecdota Oxo-niensi« (Semitic series). P. VII. pod naslovom: »Abu Salih el Armeni: The churches and monasteries of Egypt attributed to Abu Salih the Armenian«. Oxford 1895.

⁸⁹ E. Renaudot, op. cit. Str. 582—586.

⁹⁰ A. Mallon: »Ibn al Assal. Les trois écrivains de ce nom« u časopisu »Jurnal asiatique«, Ser. X. t. VI. 1895. Str. 509—529.

⁹¹ E. Renaudot, »Pépétuité de la foi catholique touchant les sept sacrements« Paris 1711.

⁹² Od ovog djela postoji codex autographus, pisan 1268., koji se sada nalazi u Nat. Biblioteci u Parizu (Cod. arab. 197).

b) *Sams Ar-Riasah Abul Barakat Ibn Kabar* (umro prije g. 1327). Glavno njegovo djelo je »Lampas tenebrarum«. To je neka vrst crkvene enciklopedije, podijeljene u 24 poglavlja. Prva dva poglavlja su dogmatička, pa raspravljaju de Deo uno et trino, de Verbo incarnato, o raznovrsnim kršćanskim sektama i o 17 krivovjerja, te napokon o nicejsko-carigradskom simbolu. 3. i 4. poglavlje radi o životu Kristovu, o apostolima, o osnutku crkve. Ostala poglavlja raspravljaju o zbirkama kanona, o svetim knjigama, o crkvenim piscima i njihovim djelima, o gradnji i posveti crkvi, o posveti oltara, o pripremi i posveti sv. ulja, o svetim redovima, o monaštvu, krstu, svetom oficiju, misi, korizmi i liturgičkim vremenima, ženidbi, pogrebu, o crkvenoj godini i koledaru, te o raznim liturgičkim običajima. — Osim ovog velikog djela napisao je Abul Barakat još ova djela: »Illuminatio intelligentiarum seu scientia fundamentorum«. (Djelo je razdijeljeno u dva dijela: dogmatički i moralni, na koncu su odgovori na pitanja Muslimana o kršćanstvu), »Responsio ad Mahumedanos et Judaeos de Trinitate et incarnatione«, »Tractatus brevis de libero arbitrio«, »Colletio homiliarum in festos dies«, »Lexicon coptico-arabicum« pod naslovom »Scala Magna«.⁹³

c) *Yahya Ibn Abi Zakaria s nadimkom Ibn Sabbah ili Sabbag*, pisac djela »Margarita pretiosa« (Džauharat an-Nafisah).⁹⁴

6. U 15. st. *Gabriel V.* 81. patrijar alexandrijski (1409—1428) izdao je *Ritual*, u kome se opisuju obredi sv. mise, sakramenata, monaški običaji itd.⁹⁵

Iza 15. stoljeća nastaje propadanje koptske bogoslovne znanosti. Ne rađa se ni jedan veći pisac. Tek što su neki koptski svećenici izdali po koji katekizam. U 19. vijeku došli su Kopti pod utjecaj evropske kulture, pa i teologije (katoličke i pravoslavne). U novije je vrijeme iguman *Filotej*, arhiprezbiter u *Kairu* napisao katekizam: »Instructio incipientium in dotrina religionis«.

9. Pokušaji sjedinjenja Kopta s Rimom.

Diljem stoljeća bilo je više pokušaja, da se Kopti sjedine s katoličkom crkvom bilo grčkoga bilo latinskoga obreda.

Sredinom 12. st. kušao je takovo sjedinjenje stvoriti koptski svećenik *Marko Ibn al Kanbar*. On je branio potrebu

⁹³ Glavno djelo Abul Barakata »Lampas tenebrarum« u Graffin-Nau »Patrologia orientalis« T. XX. Str. 579—618 s uvodom od L. Villecourta, E. Tisseranta i G. Wieta. — »Collectio homiliarum« izdaše Kopti u Kairu 1914.

⁹⁴ Prvih 56 poglavlja izdao je J. Perier u »Patrologia orientalis« (Graffin-Nau), Paris 1903 ss.

⁹⁵ E. Renaudot, op. cit. Str. 610 s.

aurikularne ispovijedi, koja je kod Kopta tada otišla u zaborav. On si je stvorio stranku, pa je poveo pregovore s melkitskim patrijarom u Aleksandriji, no bez uspjeha.⁹⁶

U 13. st. dođe do nekog približenja Kopta sa Sv. Stolicom rimskom. Patrijar Ćiril III. pokazivao je g. 1237. neku volju sjediniti se s Rimom. Većeg uspjeha nije bilo.⁹⁷

a) Sjedinjenje na saboru u Fiorenci.

U 15. st. u vrijeme ferraro-fiorentinskog sabora radilo se i o uniji s Koptima. Odmah drugi dan iza proglašene grčke unije dne 7. srpnja 1439. upravi papa Eugen IV. pismo Koptima u Jeruzalemu i u ostalim istočnim krajevima (Egiptu i Abesiniji), da im saopći veselu vijest o polučenoj uniji s Grcima. U tom listu hvali Grke, što su došli u velikom broju i što su ozbiljno raspravljali o prijepornim pitanjima. Papa uznosi uspjeh unije, no dodaje, da posao još nije gotov, jer treba k jedinstvu privesti i druge kršćanske narode Istoka. Nekoliko tjedana kasnije, dne 28. kolovoza 1439. posla papa na Istok spretnog i mudrog franjevca Alberta da Sarteano. On je imao istočnim patrijarima, pa i aleksandrijskomu, saopćiti sretan uspjeh unije s Grcima, a usput je imao pozvati na sjedinjenje Monofizite u Egiptu i Abesiniji.⁹⁸ U Kairu primi oca Alberta koptski patrijar Ivan XI. (1428—1452). Albert uručí patrijaru papino pismo, na koje on odmah i odgovori. Patrijar Ivan u svom odgovoru, koji nam se sačuvao, izriče papi svoje duboko štovanje, pače i podložnost. Patrijar zahvaljuje papi na njegovu pismu, divi se polučenoj uniji s Grcima, pa u Rim kao svog izaslanika šalje opata Andriju iz samostana sv. Antonije u pustinji, te povjerava ocu Albertu »neke stvari, koje se ne mogu napisati.«⁹⁹ Opat Andrija ovlašten je s ocem Albertom, da u njegovo ime provede uniju. Koptsko poslanstvo pod vodstvom opata Andrije dodje 26. kolovoza 1441. kroz vrata sv. Nikole u Firencu zajedno s etiopskim poslanstvom iz Jeruzalema, gdje bijahu svečano dočekani od papinskog dvora. Prvi su od pape primljeni Kopti, i to dne 31. kolovoza 1441. Saborski spisi sačuvaše nam izvještaj o ovoj audienciji, te govor, što ga je opat Andrija održao pred papom. Andrija je govorio arapski, dok je njegov govor na latinski preveo papin tumač Flavije Biondo. Andrija je počeo govor svečanim ispovijedanjem vjere u primat Namjesnika Kristova. Onda je opisivao žalosne posljedice ras-

⁹⁶ S. Congregazione Orientale, Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei fedeli di rito orientale. Roma 1942. St. 35 s.

⁹⁷ »Statistica con cenni storici...« ibid.

⁹⁸ P. Severiano Salaville »Armeni, Siri, Copti et Etiopi nella luce del Concilio Fiorentino« u L'Oriente christiano e L'Unità della Chiesa«, Roma 1938. N. 5 Str. 141.

⁹⁹ Enrico Cerulli, Eugenio IV. e gli Etiopi al Concilio di Firenze nel 1441, Roma 1933. Doc. Nr. 18 Str. 354.

kola u istočnoj crkvi.¹⁰⁰ Opat Andrija predao je papi Eugenu vlastoručno pismo patrijara Ivana XI. u arapskom jeziku, koje nam se u originalu sačuvalo u srebrnoj kaseti Biblioteke Mediceo-Laurecijanske, gdje se opat Andrija ovlašćuje za sklapanje unije.¹⁰¹

U vrijeme dok se proučavala unija s Koptima, pođoše oba poslanstva koptsko i etiopsko na poziv papin u Rim, kamo su stigli dne 10. listopada i gdje su bili ukonačeni u S. Lorenzo in Damaso. Posebnom dozvolom papinom mogli su i izvan uobičajenog vremena vidjeti glasovite relikvije muke Isusove, među njima osobito Veronikin rubac. Nakon povratka iz Rima radilo se dalje na utvrđivanju dekreta unije. Konačno bude dne 4. veljače 1442. sklopljena unija s Koptima u fiorentinskoj crkvi Santa Maria Novella. Dokumenat, potpisan od pape Eugena IV. i opata Andrije iz samostana sv. Antuna u pustinji egipatskoj i njegovih pratilaca, zove se »Decretum pro Jakobitis«, a počinje riječima »Cantate Domino«. Dekret je sastavljen u latinskom i arapskom jeziku. Ovaj dekret sadržava sve unijske točke iz dekreta s Grcima i Armencima, osim toga sadržava jednu podrobniju vjeroispovijest, popis kanon. knjiga staroga i novoga Zavjeta, priznanje prvih šest ekumenskih sabora i svih ostalih ekumenskih sabora na zapadu, formulu konsekracije, te priznanje valjanosti i četvrtomu braku.¹⁰²

Šteta, što ovako pomno sklopljena unija nije imala uspjeha u Egiptu, nego je ostala na papiru.

b) Pregovori Kopta s Gregorijem XIII. i Sikstom V.

Novi ozbiljan pokušaj sjedinjenja Kopta s Rimom zbio se koncem 16. stoljeća za pape Gregorija XIII., Siksta V. i Klementa VIII. Sve originalne isprave o ovom pokušaju izdao je Vincenzo Buri S. J. u svom djelu »L'unione della chiesa copta con Roma sotto Clemente VIII.« (Roma, 1931). Imajući pred sobom sve dokumente između Kaira i Rima (arapske u latinskom prijevodu O. Alberta Vaccari-a), možemo točnije opisati tijek ove unije.

Iza uspješne misije O. Ivana Krstitelja Eliana kod Maronita počeo se u Rimu pomišljati, da pokušaju uniju s Koptima, to više što je svoju pomoć obećao francuski konzul Paolo Mariani. Ocu Elianu stavljeno je u dužnost, da iza obavljena posla na Libanonu g. 1582. pođe u Egipat i ondje poradi za sjedinjenje Kopta s katoličkom crkvom. O. Eliano došao je po nalogu pape Gregorija XIII. u Kairo, gdje se nastanio u kući francuskoga konzula Pavla Mariani, pa je započeo

¹⁰⁰ P. Severiano Salaville, op. cit. St. 142.

¹⁰¹ Enrico Cerulli, op. cit. ibid.

¹⁰² Dr. K. Dočkal, »Povijest općeg crkvenog sabora u Ferrari i Fiorentini«, Zagreb 1940. Str. 105—114.

pregovore s koptskim patrijarom I v a n o m, 66. u nizu aleksandrijskih patrijara.¹⁰³ Patrijar Ivan je bio čovjek dobre volje. Lijepo je primio papinog legata, te sazvao svoje učenije svećenike. Raspravljalo se o svemu, što dijeli Kopte od Rima: o jednoj i dvije naravi u Kristu, o izlasku Duha Svetoga, o Trisagiju, o ugledu kalcedonskog sabora, o dogmatskom pismu Leona Velikoga, o štovanju Dioskura aleksandrijskog. Pregovori nisu bili laki, jer su se Kopti ustručavali priznati dvije naravi u Kristu, da ne bi pali u herezu Nestorijeve, nauku o Duhu svetom poprimili su od Grka, s Maronitima su imali krivi Trisagion, zabacivali su kalcedonski sabor, Leona Velikoga su osuđivali kao heretika, dok su Dioskura štovali kao svetog. Trebalo je prizvati iz Rima još jednog vrsnog teologa iz reda Družbe Isusove u pomoć. Trebalo je pribaviti iz Rima teoloških knjiga i dobrog tumača. U pomoć dođe Isusovac F r a n c e s c o S a s s o. Papa Gregorij XIII. uputi patrijaru Ivanu izravno pismo s pozivom na sjedinjenje. Pregovori su se vodili s većom voljom ili u stanu francuskog konzula ili u stanu patrijara u prisutnosti triju biskupa, te generalnog vikara, čovjeka učena, koji je bio na naukama na sveučilištu u Padovi, te koji je uživao posebno povjerenje Rima. Kod nekih sjednica bili su prisutni i laici (3 narodna prvaka i 20 drugih što svećenika što svjetovnjaka). Pregovori se vodiše preko zime g. 1583. i rano u proljeće 1584.¹⁰⁴

Patrijar sa svojim savjetnicima predloži Sv. Stolici ovu formulu vjeroispovijesti, poslanu po OO. Elianu i Sassu u arapskom jeziku, a prevedenu na latinski od biskupa Mojsije: »Vjerujemo i ispovijedamo i govorimo, da se je osoba Sina vječnoga sjedinila s pravim tijelom, uzetim od Marije Djevice i pravom razumnom dušom t. j. s naravi čovječjom potpunom, bez grijeha, i da se s tom naravi sjedinila osoba božanska sjedinjenjem savršenim; a ne govorimo dvije naravi iz straha, da se ne kaže, da si iza sjedinjenja još dvije osobe, i da se tako ne zaniječe tajna sjedinjenja... ispovijedamo i tvrdimo i vjerujemo, da je on jedan utjelovljeni Bog, jedan Gospodin i jedan Krist; Bog i čovjek zajedno, i da njegovo božanstvo nije nikada odijeljeno od čovječanstva, pa ni za tren oka, i da je on svojom voljom činio djela božanska i čovječja bez nesuglasice od časa svoga začeća sve do vijeka vijekova.«¹⁰⁵

¹⁰³ Giovanni Battista Eliano je rodom Židov iz Aleksandrije. Obrativši se na katoličku vjeru stupio je u red oo. Isusovaca. Njemu je dana dužnost, da kao istočnjak radi u istočnim misijama. Dva je puta bio kod Kopta: god. 1562. po nalogu pape Pija IV. s O. Kristoforom Rodriguezom, te god. 1582. po nalogu pape Gregorija XIII. Oba puta bila su bez uspjeha. Što više sam je život Elianov bio u pogibelji. Prvo putovanje opisano je u »Historia Societatis Jesu« i u djelu Rabbath, Documents inédits pour servir à l'histoire du Christianisme en Orient. Paris 1907. Drugo je prema dokumentima opisao Vincenzo Buri S. J. u djelu »L'Unione della chiesa Copta con Roma sotto Clemente VIII.« Roma 1931.

¹⁰⁴ Vincenzo Buri, op. cit. Doc. 1—5. Str. 136, 141—147. Tu su listovi o. Ivana Krst. Eliano Generalu Družbe Isusove iz Kaira od 23. X. 1582., list pape Gregorija XIII. O. Elianu od 22. X. 1583., list oo. Ivana Krst. Eliano i o. Francesca Sasso Kardinalu od sv. Severine od 13. I. 1584. i list istih otaca istomu kardinalu od 3. II. 1584.

¹⁰⁵ Vincenzo Buri S. J. op. cit. Doc. 6 Str. 147. Tu je štampan talijanski prijevod, učinjen s arapskoga po biskupu Mojsiju.

Oci Isusovci Eliano i Sasso poslaše dne 3. veljače 1584. formulu u Rim. U Rimu učiniše neke ispravke.¹⁰⁶ Patrijar je bio spreman, da potpiše propisanu formulu. No u noći, uoči dana, kad je imao to učiniti, iznenada umre (u ožujku 1584). Misli se, da su ga otrovali protivnici unije. Brzo iza toga umre i papa Gregorije XIII. (1585). Tako se pokušaj sjedinjenja naglo prekine.

Međutim dobro sjeme, bačeno od pape Gregorija XIII., počne klijati za velikog njegova nasljednika Siksta V. (1585—1590). Dne 20. travnja 1590. upravi papa Siksto V. pismo Gabrijeleu, novomu patrijaru koptskom, kojim ga poziva na sjedinjenje.

U tom listu spominje, kako je patrijar Ivan već priznao svetu i apostolsku crkvu rimsku kao majku i učiteljicu svih crkava, a rimskoga papu kao namjesnika Kristova na zemlji i vrhovnog glavara crkve. Priznao je, da se rimskome papi imaju pokoravati svi, ne samo vjernici, nego i pastiri, jer je Pastir stih, pa i patrijara, koji imaju dužnost naloge rimskoga pape slušati i jedinstvo crkve čuvati. Patrijar Ivan je priznao da imade primati iz Rima svijetlo, kao što mjesec prima svijetlo od sunca. Papa Gregorije da je pohvalio patrijara za njegovo pismo i poslao mu Ivana Krstitelja Vecchietta, Fiorentinca, da s njime dokrajči posao unije. No Gospodu se svidjelo da pozove k sebi i Ivana i Gregorija. Zato mu sada iznova šalje Ivana Vecchietta, jer je čuo, da je novi patrijar osobito zauzet za istinu i za jedinstvo crkve Kristove.¹⁰⁷

Posebno pismo upravi papa Siksto i generalnom vikaru aleksandrijskog patrijara moleći ga, neka nastoji sklonuti patrijara, da dokrajči započeti veliki posao sjedinjenja. I njemu preporučuje Ivana Vecchietta.¹⁰⁸ Patrijar Gabrijel primi lijepo papina legata i započe pregovore. Vecchietto se vrati u Rim, da izvijesti papu o svom radu. No u to umre Siksto V. (1590).¹⁰⁹

¹⁰⁶ Vincenzo Buri našao je u arhivu »Fondo Borghese« jedan izvještaj Kongregaciji o ovoj vjeroispovjesti s ispravcima in margine, bez adresata i bez oznake dana. Ispravci potječu vjerojatno iz ruke O. Toleda. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 6. Str. 148.

¹⁰⁷ Pismo pape Siksta V. datirano je 20. IV. 1590. a upravljeno »Venerabili fratri Patriarchae Alexandrino«. Pismo je važno, jer iz njega saznajemo za sadržaj lista aleksandrijskog patrijara Ivana Gregoriju XIII. Papa reproducira sadržaj lista: »Earum vero litterarum summa erat, ipsum Romanum Pontificem Catholicae Ecclesiae episcopum esse, et impositam a Deo personam sustinere, orthodoxos reges omnes ei subesse, data eidem esse a Christo in Petri persona claves Regni caelorum, eundem non modo fidelium Pastorem, sed Pastorum omnium caput esse...« Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 7. str. 150 ss.

¹⁰⁸ Ovo pismo pape Siksta V. datirano je također 20. IV. 1590., a upravljeno je »Dilecto filio Vicario venerabilis fratris Patriarchae Alexandrini in spiritualibus generali«. Papa ga moli, neka nastoji: »ut venerabilis frater modernus Patriarcha Alexandrinus... Romanae Ecclesiae quam primum adharere ejusque constitutionibus et ritibus ac sanctorum Patrum traditionibus concors in omnibus esse, Principatumque ejus in Ecclesia, ut decet profiteri velit.« Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 8. Str. 153.

¹⁰⁹ Papa Siksto upravio je dva pisma na Istok, jedno novomu patrijaru Gabrijeleu, a drugo njegovu generalnom vikaru. U tim listovima po-

Njegovi nasljednici Urban VII., Gregorije XIV. i Inocencije IX. slijedili su brzo jedan za drugim u roku od dvije godine, tako da je tek Klement VIII. (1592—1605) mogao posvetiti unij-skom radu doličnu pažnju. A on je to i učinio.

c) Sjedinjenje za Klementa VIII. i Pavla V.

Klement VIII. poslao g. 1592. ponovno u Kairo kao svog legata Ivana Baptistu Vecchietta. Taj ponese sa sobom tri papina pisma: jedno samomu patrijaru Gabrijelu, 97. u nizu koptskih patrijara, nadalje njegovu generalnom vikaru, te vikaru aleksandrijskom. Papa moli, neka patrijar pošalje u Rim poslanike, koji će imati punomoć sklopiti uniju.¹¹⁰ U lipnju g. 1594. pošalje patrijar Gabrijel u Rim tri svoja legata: svećenike Josipa i Abdelmessiju, monahe iz samostana sv. Makarija u egipatskoj pustinji, te Barsuma, sina Amirurdarlela iz obitelji Elahim, arhidakona patrijarške crkve sv. Marka u Aleksandriji. Ovaj je potonji bio podjedno zastupnik Ivana, patrijarškog vikara u Aleksandriji, koji je nosio naslov »kommos« (iguman, latinci prevode sa archipresbyter).¹¹¹

kaza se papa smionim i odrješitim, kad veli »Fraternitas tua intelliget, Romanam Ecclesiam de omnibus judicare et a nemine judicari, ac utriusque gladii habere potestatem, et caeteris judicandi potestatem imperitari.« Dalje veli patrijaru: »Dok su tvoja i ostale pokrajine bile podložne općoj crkvi katoličkoj i dok su slušale riječi Rimskog Pape, cvale su muževima, slavnim svetošću vjere, čistoćom nauke i sjajem krijeposti, koji su kao najveći junaci Kristovi ubrojeni u red svetaca. Otkad su pak otpale od dužne poslušnosti crkvi i štovanja rimskih biskupa, nesamo da su pale u javne i privatne nevolje, nego i u najsratomnije ropstvo, što bez suza ne možemo spominjati.« Sr. V. Buri op. cit. Doc. 7. Str. 150—155.

¹¹⁰ Listovi Klementa VIII. patrijaru Gabrijelu, njegovu generalnom vikaru i vikaru grada Aleksandrije, pisani su dne 27. III. 1592. Papa ističe, da je misao na sjedinjenje s Koptima prva misao njegovoga pontifikata. Sjeća na uniju sklopljenu s Koptima u Firenci. Sjeća na pregovore započete po papi Gregoriju i Sikstu, pa moli nastavak pregovora: »Mittasque tuorum aliquem cum litteris et mandatis Romanae ejusdemque catholicae et apostolicae Ecclesiae fidei agnoscendae et profutendae causa, veterisque in caritate et fidei sinceritate conjunctionis renovandae.« Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 9. Str. 155. s.

¹¹¹ U Biblioteci Nacional. u Firenci našao se talijanski prijevod pisma patrijara Gabrijela, koje počinja riječima: »U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen. Ocu časnih otaca i glavi vjernih svećenika i pastiru pastira dobrih. Slava Bogu vječnomu, zdravlje Gospodinu od Boga zdravlja...« Sr. V. Buri op. cit. Doc. 15. Str. 167. — U »Fondo Borghese« našlo se još jedno pismo patrijara Gabrijela Klementu VIII., gdje ovaj moli materijalnu pomoć: »In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Osculor terram inclinoque staturam meam peccatricem infra sanctissimos pedes paternos atque dominicos patris patrum, capitis capitum ac Patriarcarum, tertidecimi apostolorum et quinti evangelistarum, qui sedet super sedem Romanam Petri, tenens claves januarum regalium...« List nam daje uvid u bijedno stanje Kopta: »Ecclesiae nostrae, monasteria, monachi, orphani atque viduae nostrae pauperes sunt antiquae egeni. Dicta ecclesiae ruunt propter inopiam. Pauperes quoque injecti sunt in carceres, propter tributa nihil possident, cruciantur angustianturque propter nomen Christi.« Sr. V. Buri. op. cit. Doc. 16. Str. 169. s.

Patrijarini legatj izjaviše u ime njegovo, da priznavaju Papu za namjesnika Kristova, za vrhovnog glavara katoličke crkve i za nasljednika sv. Petra, kome je Gospodin predao vlast vezati i odrješavati, te dodaše: »Kako je Petar bio glava apostola, kako je ova rimska crkva glava ostalih crkava, tako si Ti glava svih patrijara i svih vjernika, i tebi treba da svatko bude podložan; jer tko ne sluša tebe, ne sluša Krista, koji Te je izabrao. Zato Ti mi sada iskazujemo čast, štovanje i poslušnost, pa smo spremni učiniti sve ono, što nam od Boga poučen naložiš. Sulšajući tebe prihvatit ćemo, što god nas budeš učio, i osudit ćemo, što god budeš po riječi Gospodnjoj smatrao da osudimo. Znaj, da mi ovo govorimo ne drukčije nego sam patrijar, koji nas je ovamo poslao. A kad se vratimo k patrijaru, on će s pukom svojim najradije izvršiti naloge, da se ovim dogovorom aleksandrijska crkva za uvijek spoji s rimskom vezom ljubavi.¹¹² Sličnu je izjavu pismeno dao i Barsum, djakon patrijarške crkve sv. Marka u Aleksandriji, u ime aleksandrijskog kommosa Ivana.¹¹³

Patrijarini legatj predali su u Rimu svoje vjerodajnice. Nakon potrebnih pregovora biše egipatski legatj pripušteni svečanom sjednici kardinalskog zbora, gdje su se u ime patrijara odrekli krivovjerja i položili vjeroispovijest. Svečan čin obavio se dne 15. siječnja 1595. u papinoj palači u prisutnosti pape Klementa VIII., 24 kardinala, brojnih biskupa i svjetovnih velikaša (vojvoda Fridrik de Cesis, vojvoda Lotar de Poli i dr.). Abjuraciju i profesiju vjere pročitao je u arapskom jeziku Leonard Abel, biskup sidonski, a u latinskom tajnik kardinala Sv. Severine Julija Antuna Santori-a u prijevodu što ga je sačinio Silvije Antoniano, »magister Camerae Papae et secretarius Brevium Principum«. Iza toga poljubiše legatj sveta evanđelja, koja su bila položena na jastuku od crvenog baršuna pred papom, te papine noge.¹¹⁴

Sada je trebalo, da patrijar lično potvrdi rad svojih legata. U tu svrhu vratiše se legatj u Kairo. S njima je kao papin poslanik pošao Jeronim Vecchietti, dok je već prije u Kairo došao njegov brat Ivan Krstitelj Vecchietti.¹¹⁵ Patrijar pregleda spise, te radosna srca odobri sve. Patrijar sabere sinodu u gradu Ebnub, u samostanu sv. mučenika Boktora, te u

¹¹² V. Buri, op. cit. Doc. 20. Str. 173. s. Izjavu potpisaše »Ego sacerdos Josephus, monachus monasterij S. Macarii, discipulus atque legatus dicti Patriarchae« i »Ego sacerdos Abdelmessia, monachus monasterij S. Macarii, discipulus atque legatus dicti Patriarchae«.

¹¹³ On se potpisuje ovako: »Ego Barsum, Diaconus Ecclesiae S. Marci Alexandriae, missus a Joanne, Commos Patriarchae Alexandriae«. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 21. Str. 174.

¹¹⁴ Opis svečanosti zabilježili su papinski tajnici. Tri ovakova opisa objelodanio je V. Buri, op. cit. Doc. 17, 18, 19. Str. 171. ss. Izvještaje o svečanosti sastaviše tajnici Anselmo Dandino, Nicola Antonelli i Alaleone.

¹¹⁵ Braća Giovanni Battista Vecchietti i Girolamo Vecchietti bili su fiorentinski trgovci. Oni su boravili na Istoku radi svojih trgovačkih poslova, pa su usput bili podjedno i legatj Sv. Stolice u vrijeme Gregorija XIII. Siksta V. i Klementa VIII. Oni su radili mnogo i na samoj uniji. Pape se u svojim brevima izražavaju o njima vazda s mnogo hvale, pa se iz njih vidi, da su bili njihovi pouzdanici... Sr. V. Buri, op. cit. Str. 133.

tri primjerka potpiše akt sjedinjenja, poslan iz Rima. Bilo je to u siječnju 1597.

Akt sjedinjenja potpisaše: Bazilije, biskup grada Elfaïen i Behna-saure; Atanazije, biskup grada Estre u gornjem Saidu, kommos Gabriel, kommos Josip, kommos Abdelmessia, kommos Mira, kommos Sleiman, kommos Petar, kommos Marko kommos Jakob, prezbiter Georgije, prezbiter Abraham, prezbiter Ebaid, prezbiter Gabrijel, đakon Sleiman, đakon Teodor, đakon Izak, đakon Ekladije, đakon Georgije, đakon Ibrahim, đakon Jakob, Hasballach i Mancura, đakon Ilija, đakon Sleiman, đakon Mihael, đakon Surian, đakon Abdelsacid. — Spis su kasnije pregledali i potpisali pod drugim datumom Ivan Biblauri, Fadallach, Mansur, đakon Belnon, kommos Gabrijel. Naknadni potpisi učinjeni su pred Jeronimom Vecchietti. Akt sjedinjenja bio je sastavljen u tri primjerka: jedan za papu, jedan za Kairo, a jedan za Aleksandriju. Akt su vidirali Simon Bourellus, francuski konzul »pro sua Majestate christianissima«, Jeronim i Ivan Krstitelj Vecchietto, te Benedikt de Nigro, sin Nikole Geno-veškoga.¹¹⁶

Uvod spisa je koptski, a nastavak arapski. Patrijar piše papi radosno o sklopljenoj uniji te veli: »Već je sjedinjena aleksandrijska crkva s rimskom, sjedinio se ud sa glavom svojom: neka živi uvijek u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga. Neka bude isključen iz zbora vjernika svaki, koji se ovomu protivi, neka bude proklet od Boga i ljudi i neka bude predan Sotoni, dok se ne opameti i ne vrati na put istine i života i obdržavanje ove ispovijesti vjere Kristove! Obećajem, zavjetujem se i prisizhem, da ću ovu ispovijest cijelu i neoskvrnjenu sve do posljednjeg daha života uz Božju pomoć najstalnije držati i ispovijedati, i nastojati, da ju drže, uče i naviještaju i moji podložnici, i svi, koju su mojoj brizi povjereni. Tako mi pomogao Bog i ova sveta Evandjelja!«¹¹⁷

Kad su iz Kaira došli novi legati, i to: Gabrijan, monah samostana Elmharak, svećenik Gabrijan, monah samostana Elthari, te Barsum, arhidakon crkve sv. Marka u Aleksandriji, održana je u papinskoj palači u Kvirinalu svečana sjednica, na kojoj legati pročitашe pismo patrijara Gabrijela, te u njegovo ime položiše vjeroispovijest u prisuću pape Klementa VIII., brojnih kardinala, biskupa i rimskoga puka dne 25. lipnja 1597.¹¹⁸

¹¹⁶ Cijeli tečaj svečanosti, kao i cijeli tekst potvrde unijske vjerohvale, pa se iz njih vidi, da su bili njihovi pouzdanici... Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 24. Str. 180—187.

¹¹⁷ V. Buri, op. cit. Doc. 24. Str. 182.

¹¹⁸ Pisma patrijara Gabrijela papi Klementu, jedno od siječnja 1597. bez naznake dana i drugo od 14. siječnja 1597. u latinskom i talijanskom prijevodu štampao je V. Buri, op. cit. Doc. 25, 26, 27 i 28. Str. 188—198. Posljednje pismo počima: »In nomine... Humilis Gabriel, servorum Christi minimus et indignus, sed per misericordiam Dei ejusque incomprehensibilia judicia Patriarcha magnae civitatis Alexandriae; Sanctitati tuae salutem precatur, pater spiritalis, pater Patrum et princeps principum, et maxime sacerdotum, pastor pastorum...« a svršava: »Scriptum est in regione meridionali in civitate Ebnub, feria tertia benedicta, nona mensis Thubae anno SS. MM., quorum benedictiones largiatur nobis Deus, Anno 1313, hoc est anno Domini 1597, 14. mensis Januarii«. — Imena legata se pišu dvojako. Sami se potpisaše na dekretu unije Gabrianus. Latinskı ih prevodilac piše Gabriel.

Da se sklopljena unija utvrdi i uzdrži, osnuje papa Klement u Rimu posebni kolegij za Kopte pod imenom »*Collegium Aegyptiacum*«, da se u njemu uzgoje budući koptski misionari. Zato pozva 7. listopada 1602. patrijara Gabrijela, neka pošalje u Rim nekoliko dječaka darovitih i iz dobrih obitelji. S njima neka pošalje dva ili tri koptska svećenika, vješta koptskom i arapskom jeziku, te koji poznaju nauku i znanost latinske crkve, da budu učitelji i odgojitelji djece. Za latinski i talijanski namjestit će papa svoje učitelje.¹¹⁹ Koptski legati zadržani su u Rimu kao legati i dalje. Od ovih je Barsum stekao posebno povjerenje radi svoje svetosti i učenosti, te je postao član papinog dvora (»*domesticus noster et oculatus testis*«). Međutim među legatima dođe do nesuglasica. Velika protekcija Barsuma uzbuđi zavist u vođi koptske misije kommosu Gabrianu ili Gabrijelu. Pod izlikom, da ide u Španiju, uteče iz Rima i pobjegne g. 1600. u Egipat. I tu učini ono, što je učinio Marko Eugenik efeški iza sklopljene unije s Grcima. Kommos Gabrijel el Moharraki stade buniti monahe i puk protiv sklopljene unije. Unija nije bila prekinuta, nu iza odlaska Gabrijela ne dođe više ni jedan Kopt u Rim. Sad su se u Rimu počeli bojati i Barsuma. No njemu ipak uspije ostati na papinom dvoru do smrti pape Klementa VIII. (1605). U listopadu vrati se Barsum u Egipat, i tu mu se zameće trag.¹²⁰

God. 1603. umre koptski patrijar Gabrijel, a naslijedi ga patrijar Marko, 98. u nizu aleksandrijskih patrijara. Taj se s početka činio prijatelj unije. To se jasno vidi iz sačuvanih dokumenata.¹²¹ No već god. 1605. počеше u Rimu sumnjati o

¹¹⁹ Ovu misao dao je papi sam patrijar Gabrijel u jednom listu, pisanom »*die nona mensis Thubae anno 1313*«. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 28. Str. 196. Papa Klement osnuje kolegij breveom od 7. X. 1602. Tu javlja: »*Jamque collegium Aegyptiacum ereximus, in quo pueri vestri in sancto timore Dei educuntur et bonis artibus ac disciplinis erudiantur*«. Sr. Buri, op. cit. Doc. 12. Str. 159. s.

¹²⁰ Barsum je igrao važnu ulogu kod sklapanja unije, a možda isto takovu i kod raspada unije. Bio je arhidakon crkve sv. Marka, nećak kommosa iz Aleksandrije. U prvoj misiji zastupao je svog strica. U drugoj samog patrijara. Da je u njega bilo diplomatske vještine, vidi se po tom, što je on bio član oblju misija, dok su druga dva legata mijenjana. Od g. 1579. do 1605. bio je u Rimu izložena osoba, pa je rješavao sve, što se ticalo Egipta. Papa Klement se o njemu izražavao vazda vrlo laskavo. On je bio »*Cameriere segreto*« i »*Ambasciatore*«. On je podjednako bio vrhovni poglavar samostana, što ga je Klement podigao za Egipćane. — No za pape Pavla V. se Barsumov položaj izmijenio. Počele stizati tužbe na njega iz samog Egipta, da je čovjek sebičan, da si želi steći što više novaca. To su mnijenje imali o njemu i venecijski trgovci. Radi pohlepe za novcem tuži ga i njegov bratić kommos Georgije iz Aleksandrije. Pomalo izgubi Barsum sve časti, a konačno ga papa Pavao V. otpusti iz Rima. Sr. V. Buri, op. cit. Str. 130. s.

¹²¹ Novi patrijar Marko saopći svoj izbor papi Klementu VIII. poznim pismom od 19. VI. 1603. U listu daje papi najveće i najuzvišenije naslove: *Pater Patrum, princeps principum, Pater spiritualis, Angelus luminosus, comprehensor omnis scientiae et doctrinae, illuminator mundi*

njegovim namjerama. Sad je došao na papinsku stolicu Pavao V. (1605.—1621.), pošalje u Kairo tri svoja legata, da na svoje oči ispituju prilike. Bijahu to Jeronim a Castro Ferretto, generalni prokurator Kapucina, te braća Kapucini Feliks iz Macerate i Bernardin iz Appignana. Po njima pošalje papa preporučno pismo patrijaru Marku, njegovu tajniku, generalnom patrijar. vikaru i Georgiju, kommosu aleksandrijskom.¹²² Medjutim ovo poslanstvo nije ni došlo u Kairo, jer su se prilike naglo promijenile.

Patrijar Marko pokazao se neprijateljem sjedinjenja, jer je skinuo jednog biskupa i jednog svećenika, te postavio skizmatika. Zato se protiv njega stvorila jaka stranka monaha, koji su bili odani uniji. Iz lista kommosa Fadlalle, upravljenog na papu Pavla V. razabiremo, da su monasi bili nezadovoljni s patrijarom, jer nije htio prihvatiti rimsku vjeroispovijest. Stranka je bila tako ogorčena, da je odlučila svrgnuti »lupum rapacem« i izabrati takova, koji će imati u sebi strah Božji.¹²³ Oporba se obrati na sultana i na francuskog konzula. Francuski je konzul na svoju ruku podupirao ovu stranku. Egipatski paša silom svrgne patrijara Marka, pošto ga je dao javno izbatinati, a onda ga pošalje u progonstvo. Izabran bude novi patrijar Ćiril.¹²⁴ Dne 28. listopada 1608. pošalje novi patrijar papi

itd. Spominje uniju između rimske i aleksandrijske crkve i želi od svega srca, da se ta unija ljubavi i sloge uzdrži. Iz ovog lista, kao i iz listova kardinalu s. Georgii i francuskom kralju Henriku IV. vidi se, da je prve dvije godine bio iskreni prijatelj unije. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 37—39. Str. 211—221.

¹²² Sva četiri pisma, datirana sa »Sexta Idus Aprilis 1606« nalaze se u djelu V. Buri-a, op. cit. Doc. 32—35. Str. 206—211. Papa šalje poslanike u Kairo, da učvrste uniju i da prenesu darove (kalež i nekoliko svećeničkih ruha) »Quibus etiam multa dedimus in mandatis, quae maximum momentum habent ad conservandam communionem, quam nuper cum sancta Romana Ecclesia, omnium matre et magistra, iniistis«. (Str. 207).

¹²³ List Kommosa Fadlalle papi Pavlu V. u talijanskom prijevodu štampao je V. Buri, op. cit. Doc. 57. Str. 258.

¹²⁴ Sve pojedinosti saznajemo iz lista francuskog konzula u Egiptu od 19. III. 1610. Francuski je konzul po višem nalogu nastojao, da se Kopti vrate u krilo katoličke crkve. Kadgod bi došao u Kairo, pohodio bi patrijara Marka i gledao ga sklonuti, da se odreče skizme i vrati sjedinjenju. No on osta tvrdokoran. Kad je g. 1609. bio u Kairu, dođoše k njemu (franc. konzulu) mnogi Kopti iz Damiette, predvođeni kommosom Fadlalla i biskupom jeruzalemskim te se počele tužiti na patrijara, da je svrgao čestitog jednog koptskog biskupa katolika, a postavio skizmatika. Konzul se zauzeo za prognanog biskupa, ali bez uspjeha. Buntovnici se obratiše na turskog pašu. I konzul učini oštre korake kod paše u prilog sjedinjenih Kopta. Paša je odlučio suditi po tursku. Izvede patrijara na trg, pa ga daje izbatinjati (100 udaraca po tijelu, 100 po nogama), a onda ga daje zatvoriti. Paša odredi izbor novog patrijara. Videći među Koptima dvije stranke, odredi paša novi način izbora. Napiše na papirić dva imena, pa daje vući ceduljicu. Izvučena je cedulja s imenom jednog dobrog starca iz samostana sv. Makarija, za koga je paša znao da je prijatelj unije. I taj bi potvrđen kao patrijar Ćiril. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 50. Str. 244.

Pavlu pismo, u kome se odriče svih istočnjačkih zabluda i ispovijeda pravu vjeru i izjavlja rimskoj Stolici poslušnost i sjedinjenje.¹²⁵ Pismo je poslao po O. Cesariju da Trino, kustosu Svete Zemlje (1603—1606). Francuski je konzul patrijara Ćirila najtoplije preporučio Rimu kao čovjeka dobre volje.

S patrijarom Ćirilom kao da je sjedinjenje Kopta s Rimom i prestalo. Službeno se više u aktima ne govori o uniji s Koptima. Pojedini misionari rade dalje pojedinački. Prema tome je ova, s velikim trudom i s velikom ljubavlju zamišljena unija trajala tek oko 15 godina, ili najviše 55 godina, kako se razabire iz jednog izvještaja kapucina Ambrozija.¹²⁶

¹²⁵ Pismo patrijara Ćirila datirano je 28. X. 1608. On piše među ostalim: »Hinc fit, quod... Ecclesiae catholicae tibi que capiti adhaeremus et sub auctoritate tua obedientissimi vivere ac mori volumus, illam spiritus unitatem servantes in pacis vinculo, quam a scriptis apostolicis admonemur«. Sr. V. Buri, op. cit. Doc. 49. Str. 242. s.

¹²⁶ Četrdeset godina kasnije pisao je O. Ambrozije de Rennes, kapucin svojim poglavarima: »Misijske se s velikim plodom obavljaju kod Kopta, koji su dosta poučljivi. Njihov patrijar, kako se zove biskup aleksandrijski, je čovjek jednostavan i dobar, dopušta našima, da slobodno opće s kršćanima i raspravljaju o vjeri. Po nedjeljama propovijedaju naši u njihovim crkvama u arapskom jeziku bez ikakova prigovora. Po gradovima oko samostana sv. Antonija i sv. Makarija (udaljenih od Kaira 12 ili 15 tisuća koračaja) se propovijeda, katekizira, slušaju se ispovijedi i vrše se druge službe misijske, ne bez velike koristi za duše, jer je naše ponašanje prema njima ponizno, blago, čedno, puno prijaznosti i ljubavi i jer se prilagođujemo njihovom načinu života, a u tom su oni nad svaku mjeru strogi«. Sr. P. Fredegando da Anversa, *Analecta Capuccinorum*, 1927. Str. 250.